

Nijolė Černauskienė

Literatūra. Kūrybos žingsniai

UŽDUOTYS IX-X KLASEI

Kūrybos žingsniai

Žingsnių turinys

Ivadas

I tema. Ričardas Gavelis. Jauno žmogaus memuarai (12 laiškas, ištraukos). Jaroslavas Melnikas. <i>Alternatyvioji Lietuva, arba Apie propagandos naudą</i>	5
II tema. Ignas Šeinius. Kuprelis	9
III tema. Kalendorinė lietuvių liaudies daina Šalia kelio ievaras stovėjo	12
IV tema. Bardų atliekamų kūrinių sąsaja su tautos tradicija ir šių dienų aktualijomis. Marcelijus Martinaitis. Kai sirpsta vyšnios	15
V tema. Kristijonas Donelaitis. Metai (ištrauka apie darbą) . Marcelijus Martinaitis. <i>Apie darbą</i> .	19
VI tema. Ieva Simonaitytė. Aukštųjų Šimonių likimas . Kristina Sabaliauskaitė. <i>Silva Rerum</i> Įsivertinimo testas. <i>Lietuvio pasaulėžiūros formavimasis – privalumai ir grėsmės</i>	24 28
VII tema. Graikų mitai. Sizifas	29
VIII tema. Graikų mitai. Prometėjas	33
IX tema. Graikų mitai. Daidalas ir Ikaras	38
X tema. Sofoklis. Antigonė	42
Įsivertinimo testas. <i>Skirtasis likimas ir sąmoningas pasirinkimas antikos kūriniuose</i>	48
XI tema. Dovydo psalmės. 42 psalmė („Tremtinio malda“) . Kazys Bradūnas. <i>Antifona IV</i> (iš rinkinio „Krikšto vanduo Joninių naktį“)	49
XII tema. Didžiųjų kunigaikščių laišakai (ištraukos iš: Gediminas. <i>Laiškas Liubeko, Rostoko ir kitų miestų piliečiams, 1323 m. gegužės 26 d.</i>)	54
XIII tema. Justinas Marcinkevičius. Mindaugas	63
XIV tema. Rašome filmo recenziją. Juozas Grušas. Herkus Mantas arba Marijono Giedrio filmas <i>Herkus Mantas, 1972</i>	67
XV tema. Icchokas Meras. Lygiosios trunks akimirka . <i>Senasis Testamentas. Pradžios knyga. Abraomo auka ir bandymas</i> (Pr 22, 1–19)	70
Įsivertinimo testas. <i>Akistata su religija ir istorija</i>	75
XVI tema. Juozas Grušas. Meilė, džiazas ir velnias	76
XVII tema. Džordžas Orvelas. Gyvulių ūkis	81
XVIII tema. Kostas Ostrauskas. Jūratė ir Kastytis	84
Įsivertinimo testas <i>Individo ir visuomenės pokyčiai</i>	89
Literatūros sąrašas	90
Ilustracijų šaltinių sąrašas	91

Leidinio mokomoji struktūra

- Tema
 - Iškitekstiniai klausimai
 - Tekstas
 - Tekstą perskaičius
 - Pasvarstyk (intriga, provokacija)
 - Užduotys (žvaigždute pažymėtos pagal sudėtingumą)
- Įsivertinimo testai

I tema

Ričardas Gavelis. „Jauno žmogaus memuarai“
(12 laiškas, ištraukos).

Jaroslavas Melnikas. „Alternatyvioji Lietuva,
arba Apie propagandos naudą“

Perskaityk šiuos tekstus ir diskutuok su klasės draugais, kokios čia keliamos problemos, ar jos skirtingos, ar panašios.

Ikitekstiniai klausimai

- Ką šiais laikais reiškia būti lietuviu?
- Kokių esama tautos moralinio naikinimo būdų?
- Kaip neprarasti tautinės tapatybės?

Ričardas Gavelis

JAUNO ŽMOGAUS MEMUARAI KETURIOLIKOS LAIŠKŲ ROMANAS

Dvyliktasis: apie neegzistuojančią lietuvišką dvasią ir dievo užkampio sindromą, apie uošvio lituaniką ir tavuosius kompleksus, taip pat apie gyvenimą ir negyvenimą

Niekur neiškeliausi iš gimtinės – kur bepabėgtum, ji seks paskui tave

<...>

O šiaip jau – nė dabar nežinau, kas yra lietuvis. Kol kas niekam nepavyko nukalti tos neegzistuojančios lietuviškos dvasios. Sustabdyk jaunuolį, niršiai mojuojantį tautine trispalve, ir paklausk, ką reiškia jo pasakymas „aš lietuvis“. Jis tegalės atsakyti maždaug taip: aš, mano tėvas, senelis ir proseniai gyveno lietuvių žemėj ir kalbėjo lietuviškai. Tai viskas, ką jis galės logiškai pasakyti. Žinoma, šnekės daug, ypač jei užkalbinsi pleputį.

Jis tau paaiškins, kad Vytautas Didysis išplėtė Lietuvą nuo Baltijos ligi Juodosios jūros.

Na ir kas? Kur čia slypi lietuviškumas? Juo labiau mūsų, šiandien gyvenančiųjų, lietuviškumas? Gal ypatingai lietuviška yra tai, kad vis dar šitai prisimenam?

Tasai tautinis jaunikaitis tau paaiškins, kad lietuviai visad išsimaitindavo patys ir dar pamaitindavo kitus – ne taip, kaip kai kurios gretimos tautos.

Na ir kas? Visos tautos visais laikais išsimaitindavo pačios arba engdavo kitas tautas, antraip jos būtų paprasčiausiai nnykusios. Kur čia ypatingasis lietuviškumas?

Tasai jaunikaitis tau dar paaiškins...

Beje, tu pats puikiai žinai, ką toks jaunikaitis šnekės, jis nieko nepaaiškins, kad ir kaip nuoširdžiai stengtųsi. Vien todėl, kad, norint ką paaiškinti kitam, reikia gerai žinoti šitai pačiam. Mojavimas tautine vėliava to žinojimo neįkvėps.

¹ **Metafizinis** – protu nesuvokiamas, antjutominis; antidialektinis.

² **Fantasmagorija** [gr. phantasma – vaiduoklis + agoreuō – kalbu]: 1. keisti, iliuziniai liguistos vaizduotės ar optiniais prietaisais sukurti vaizdai; 2. nereali, fantastiška iliuzija. Gavelis, Ričardas. Jauno žmogaus memuarai. Vilnius: Vaga, 1991. P. 105, 109. http://www.saltiniai.info/files/literatura/L100/Ricardas_Gavelis._Jauno_zmogaus_memuarai.L10900.pdf

Nesam metafiziniai¹ belyčiai sliekai, atsisakę lyties savo noru. Esam vargani apgauti invalidai, mūsų galūnes pasalūniškai pakeitė protezais mums bemiegant. Mes kalti nebent tuo, kad miegojom. Mus tokius užaugino, ilgai ir kruopščiai lipdė iš mūsų žmones, neturinčius šaknų ar bent jų nejuočiančius. Mes tiktai žinom, kad jos turėtų būti, tad ir skelbiamės jas turį. Mums nukirto šaknis, išdegino jas chemikalais. Toje fantasmagorinėje² įstaigoje, kuri vadinama mokykla, mūsų nė dienos nemokė lietuviškai. Mus mokė lietuvių kalba, tačiau nelietuviškų dalykų. Seniai supratau, kad jei esi lietuvis – net saulę ir mėnulį, vėją ir lietų suvoki lietuviškai. Kitaip ir negali būti, nes matai lietuviškomis akimis, girdi lietuviškomis ausimis, uodi vien lietuviškus kvapus. Mokykloje mus į visa ką mokė žvelgti belytėmis metafizinių sliekų akimis. Net lietuviškas knygas mums aiškino nelietuviškai, mus mokė mąstyti, kaip mąsto nelietuviškos smegenys. Taip, taip – tas svarbiausia: mums pakeitė protezais ne tik galūnes, bet ir smegenis. Mus panardino į iškreiptą pasaulį, užfiksavo jį mūsų protezinėmis smegenimis.<...> Dabar, tūnant anapus, man atrodo, kad visas tokias ir kitokias savybes itin ir esmingai lietuviškomis paskelbė žmonės, kurių tikslas – tyliai numarinti ir užgesinti lietuvių tautą. Labai tikslus būdas: protingiausius, pramaniausius ir triukšmingiausius atstumti nuo lietuviybės, o kad vieta neliktų tuščia – priglobti nuolankiausius ir atodūsingiausius. Jei nori pražudyti kokią tautą – pirmiausia atimk jai protą. <...>

Jaroslavas Melnikas

ALTERNATYVIOJI LIETUVA, ARBA APIE PROPAGANDOS NAUDĄ

³ **Alternatyva** [pranc. alternative< lot. alterno – kaitalioju]: galimybė pasirinkti vieną iš dviejų.

Melnikas, Jaroslavas. Alternatyvioji Lietuva, arba Apie propagandos naudą. Metai, 2014, Nr. 3

<...>Meilė teigiamiems dalykams gyvena kiekvieno žmogaus, taip pat ir lietuvių širdyje. Tai esminis žmogiškos sielos poreikis. Ir žinote, kodėl? Nes tai yra dirva vilčiai, o be vilties žmogus negali gyventi. Žmonės bėga, nes iš jų atėmė viltį. Esu tikras: daugelis žmonių Lietuvoje kenčia be to alternatyvaus³ segmento – alternatyvaus požiūrio į savo šalį ir savo tautą. Žvilgsnis į Lietuvą kaip į pasmerktą ir yra pagrindinė lietuvių nacijos problema, kuri gali sukelti labai liūdnų padarinių. Todėl pasaulėjautos pakeitimas, alternatyvaus televizijos kanalo, žurnalo, laikraščio sukūrimas – yra pirmasis uždavinys nacijai ir jos išlikimui.<...>

Tekstą perskaičius

- Kodėl sunku atsakyti į klausimą, kas yra lietuvis?
- Kokių praeities mokyklos trūkumų išvelgia R. Gavelis?
- Kaip paaiškintum mintį „Jei nori pražudyti kokią tautą – pirmiausia atimk jai protą“?
- Kokią alternatyvą dėl tautiško praradimo pateikia J. Melnikas?

Pasvarstyk

Pasižiūrėk vaizdo įrašą ir pasamprotauk, kodėl pasirinkta būtent tokia Lietuvos istorijos apžvalgos forma, ką kūrėjai dar norėjo pasakyti tarp eilučių.

goo.gl/2JZg8a

Repas apie Lietuvos valstybę.

Kodėl Lietuvai kyla grėsmė apsigyventi Mėnulyje, t. y. išnykti iš pasaulio žemėlapių?

Nepraeis gal net tūkstantis metų –
 Bus Mėnulyje pilna lietuvių.
 Po Mėnulį jie laipios be batų
 Ir maldaus jie Mėnulio Dievulį:
 „Norim grįžti namo į Tėvynę –
 Kur Šventoji, kur žemė šventa,
 kur mes esame pėdą įmynę,
 kai dar buvom viens kito greta.“

Po nakties pailsėt atsigulęs
 atsakys jiems Mėnulio Dievulis:
 „Ak, lietuviai, jūs mano lietuviai, –
 tik Mėnulyje jums ir vieta.
 Kas Tėvynę nuo jūsų apgynė?
 Kur ta jūsų Tėvynė?
 Dykynė, dykuma... Lietuva – pavogta.“

Leonavičius, Šarūnas;
 Marčėnas, Aidas. *Žmogaus
 žvaigždė*. Vilnius: Žara,
 2004. P. 18

Pagalvok, kokie mūsų tautos gyvenimo klausimai apmąstomi šiuose šaltiniuose. Suformuluok 3 dabar lietuviams aktualias problemas.

Pavartok žodelius *ar, kodėl, kas, kaip, dėl ko*.

1.

2.

3.

1 užduotis. Remdamasis socialine ir kultūrine patirtimi, pakomentuok Aido Marčėno eilėraščio eilutes: „Kur ta jūsų tėvynė? Dykynė, dykuma... Lietuva – pavogta“. Pateik po du argumentus „už“ ir „prieš“.

★ ★ **2 užduotis.** Perskaityk R. Gavelio tekstą ir išrink svarbiausius teiginius apie lietuviškąją tapatybę. Remdamasis šiais teiginiais, suformuluok galimas rašinių temas.

Pavyzdžiui: Teiginys

Net ir labiausiai patriotiškai nusiteikęs jaunuolis negali paaiškinti, ką reiškia pasakymas „aš lietuvis“.

Temos

Ką reiškia būti lietuviu?

Ar būti lietuviu užtenka tik patriotiškai nusiteikti?

II tema

Ignas Šeinius. „Kuprelis“

Ikitekstiniai klausimai

- Kaip gebėti išlaikyti racionalų mąstymą esant kritinei situacijai?
- Kas žmogui padeda kurti, rasti save?
- Kokį žmogų vadintum kūrybingu?
- Kuo žmogui svarbi vaizduotė?

Ignas Šeinius

KUPRELIS

1 ištrauka

<...>

– Žinai, ką esu sugalvojęs? – klausia manęs Kuprelis linksmu nusišypsojimu, kiek pasididžiuodamas. – Aš sugalvojau tokį įrengimą, kuris, geram vėjui esant ir malūnui veikiant, sutaupyty visą energijos perteklių, kuris šiaip niekais nueina. Tas įrengimas kiek komplikotas, bet nėra brangus, gi jo veikimas, mano apskaičiavimais, bus didelis. Mažam vėjui ar jo kokį laiką ir visai nesant, mano malūnas vis viena sūksis man tinkamu greitumu. Aš metais dirbdamas, suradau praktišką galimybę energijos perteklių surinkti ir jį kokį laiką sutaupyti. <...> Atneša Kuprelis kelis lapus braižinių. Atlikti lyg kokio inžinieriaus. Švarūs, raiškūs. Mane apima tikrai nuoširdus nuostabumas, aš stengiuos suprasti, bet man sunku. Aš tik stebėtis galiu. Kuprelis aiškina ilgai, gyvai, pasitenkinęs, įsitikinęs. <...>

2 ištrauka

– Mane laikas įtikino, kad sapnais ne tik galima, bet kai kuomet ir reikia tikėti,– atsikreipė į mane Kuprelis, matyt, norėdamas apie tai daugiau pasišnekėti. – O gal tu netiki?

– Ne

– Tiki ir tu, tik sarmatijies prisipažinti. Tiki taip pat kiekvienas. Esti tokių sapnų, kurie domėn tiek įsirėžia, kad mes negalim jų užmiršti per keletą dienų. Kitą kokį net keletą metų pamenam, ir pagaliau visą savo gyvenimą. Sapnai kartais mums sakyte nusako, kad taip ir taip bus; kartais jie mus aiškiai perspėja. Bet mes paprastai tokių perspėjimų nebojam. Daug yra pavyzdžių mūsų gyvenime, daug jų yra ne vieno mokslininko užrašyta, kad sapnai išsipildo. Žinoma, išsipildo ne kiekvienas, o tik tie, kurie, išviršiniai tariant, labiausiai mus nugašdina arba nudžiugina, kitais žodžiais, sapnai patys savo reikšmę nurodo.

– Sapne pasikelia prieš mus ta uždanga, kuri nuo mūsų slepia visas gyvenimo paslaptis,– traukia jis toliau. – Sapne mes pamatom kitą, savo gyvenimo paslėptą pusę. Pranašingas sapnas yra fiziologiškai galimas daiktas. Mūsų praeitis palieka mumyse savo grynai materialius pėdsakus. Ir ant praeities, kaip tam tikru būdu paruoštoj dirvoj, auga žmogaus ateitis, vystosi jo tolimesnis kelias. Ir tą kelią mes tik sapne kartais pamatom, kai miegas atskiria mus nuo viso pasaulio. Pamatome, nors neaiškiai, kaip pro rūką, bet jau galime patys kai ką atspėti. Sapnas visuomet esti simboliškas, ir mums tik reikia mokėti išaiškinti tuos jo simboliškus ženklus. <...>

3 ištrauka

<...>

Kažin, ar senovinės tikybos nebuvo artimesnės Dievui neg visos dabartinės, dogmatizuotos? Dievas tapo paslėptas storose knygose, Jis nepratomas pro tirštas eiles tikybos amatininkų, kunigų, pastorių ir rabinų. Visi jie reikalauja sau pirmos vietos, visi jie skelbias, kad jiems viskas priklauso. Ne vien dievo supratimas ir aiškinimas, bet ir žmogaus rūbas, ir jo kasdieninis valgis. Ar ne daugiau paprasta ir betarpė buvo ir mūsų senovės tikyba? Ar ne stiprūs buvo lietuviai, kai jų kelias į Dievą buvo trumpesnis ir kai jie Dievą daugiau, dažniau jautė, o mažiau galvojo? Jų tikybos simboliai, tikybos kalba rišo juos su Dievu kiekviename žingsnyje, kiekvienu laiko ir dienos metu. Lietuvis jautė Dievą per saulę, mėnulį, vėją ir audrą – ar tai blogas kelias? Visos tikybos genda, kai jos pradeda daugiau virsti amatu ir kai ima maišyti grynai tikybinius jausmo reikalus su įvairiais pašaliniais, piniginiiais ar politiniais. Tuomet dažnai nežinia, kaip vieną daiktą atskirti nuo kito. O krinta vieno vertė, krinta ir kito. <...>

Šeinius, Ignas. *Rinktiniai raštai: t. 1. Vilnius: Vaga, 1989. P. 47, 74–75, 161*

Tekstą perskaičius

- Kodėl Kuprelį galima pavadinti racionalizatoriumi? Pasitikslink šį terminą Tarptautinių žodžių žodyne.
- Su kuriomis Kuprelio įžvalgomis apie sapnus sutinki, su kuriomis nesutinki?
- Atkreipk dėmesį į retorinius 3 ištraukos klausimus. Rask į juos atsakymus ir savais žodžiais pasakyk, kuo buvo svarbi senovės tikyba.

Pasvarstyk

Levas Tolstojus „Klysta, kas mano, kad žinoti yra privalumas. Svarbu ne žinių kiekis, o jų kokybė.“
Eschilas „Išmintingas – kuris žino vertingus dalykus, o ne daugelį.“

Tau pateiktos įvairių laikotarpių žmonių mintys. Jas vienija bendra tema. Nusakyk ją.

1 užduotis. Perskaityk visas tris I. Šeinius romano ištraukas. Jau žinai, kuriuo Lietuvos laikotarpiu vyksta kūrinio veiksmas, tad pasvarstyk:

- Kodėl buvo toks svarbus Kuprelio sukurtas elektros energijos taupymo įrenginys?

- ★★ Kaip Kuprelio sapnų aiškinimo teorija yra susijusi su šiuolaikinio mokslo sapnų suvokimu?

- ★★ Kada tikyba virsta amatu?

- ★★ Palygink Kuprelio filosofinius svarstymus apie tikėjimą ir Dievą ir šių laikų žmogaus religijos suvokimą.

★★★ **2 užduotis.** Įsivaizduok, kad visos trys ištraukos yra dalykinio laiško rašymo įvestys.

Parašyk 250–350 žodžių dalykinį laišką žmogui, kurį laikai dideliu autoritetu, kuris daug pasiekęs savo profesinėje veikloje. Tai gali būti gimtojo miesto, miestelio žinomų architektūros pastatų (objektų) **kūrėjas, inžinierius**, pasiūlęs racionalizacinių idėjų, **mokslininkas**, kuris tyrinėja ar tyrinėjo įvairius žmogaus dvasinio gyvenimo reiškinius ar sapnus, **dvasininkas**, kuris tau padėjo suvokti svarbias tiesas, **Lietuvos nacionalinės premijos laureatas**. Galima laišką rašyti ir ūkininkui, sukūrusiam įvairių žemės dirbimo padargų, arba žmogui – puikiam savo profesijos žinovui, numatančiam realias jos perspektyvas ir pokyčius. Šiame laiške papasakok, kuo tave žavi šie žmonės, kaip jų atradimai ir išradimai pritaikomi praktiškai, kokia jų nauda Lietuvos ekonomikai, kaip padeda dvasiškai tvirtėti ir atrasti save arba Dievą. Rašydamas remkis įvestimi, asmenine, kultūrine patirtimi, atskleisk savo požiūrį.

Tikslas – samprotauti, atskleisti savo požiūrį.

Adresatas – žinomas kūrėjas, išradėjas, tyrinėtojas, dvasinis mokytojas, Lietuvos nacionalinės premijos laureatas.

Žanras – dalykinis laiškas.

Įsivertinu ir pakartuju

- Ar pavyko išvelgti pateiktas citatas siejančią temą, jas apibendrinančią mintį?
- Ar rašydamas dalykinį laišką pasirinkau tinkamą adresatą?
- Ar gana daug žinojau apie to žmogaus pasiekimus, kad galėjau apie tai svarstyti laiške?
- Ar laikiausi laišku būtinų reikalavimų (kreipinys, pradžios ir pabaigos etiketas)?
- Ar gebėjau savo laiške išsamiai paaiškinti adresatui, kuo jo darbai mane žavi, kuo reikšmingi visuomenei?
- Ar tiksliai formulavau man rūpimus klausimus?
- Ar gebėjau susieti Kuprelio pamąstymus su šių laikų žmogaus pasaulėjauta?
- Ar supratau atlikęs užduotį, kokiomis vertybėmis svarbu grįsti savo veiklą, kad jos rezultatai būtų naudingi visuomenei?